

2. Uwarunkowania prawne dla rozwoju nauki i gospodarki – bariery i rozwiązania

STRESZCZENIE

W niniejszym opracowaniu przedstawiono zarys problematyki prawnych uwarunkowań współpracy nauki i gospodarki w Polsce. Komerccjalizacja wyników badań naukowych jest przedmiotem zainteresowania zarówno świata nauki, gdyż umożliwia finansowanie z zewnątrz prowadzonych prac rozwojowo-badawczych, jak również świata biznesu, gdyż umożliwia unowocześnianie prowadzonej działalności gospodarczej, co sprzyja konkurencyjności i innowacyjności polskiej przedsiębiorczości. Bez ingerencji ustawodawcy i stworzenia przez niego systemu zachęt oraz wytycznych dla takiej współpracy, sfera gospodarki i sfera nauki będą się rozmięgały, tak jak ma to miejsce od ponad dwudziestu lat.

Niniejsze opracowanie zostało podzielone na cztery części, w których autor dokonuje analizy obowiązujących regulacji prawnych w kontekście mechanizmów ułatwiających albo ograniczających możliwości podejmowania współpracy pomiędzy nauką a gospodarką. Pierwsza część stanowi próbę zdefiniowania głównych barier faktycznych i prawnych dla podejmowania współpracy. Wśród nich autor wymienia m. in. brak strategii komercjalizacji wyników badań na uczelniach, jak również brak uregulowanego prawnie systemu zachęt dla przedsiębiorców do podejmowania współpracy z nauką.

Druga część opracowania obejmuje krótką charakterystykę obowiązującego w Polsce systemu ochrony własności intelektualnej, z podziałem na mechanizmy ochrony przewidziane prawem autorskim oraz prawem własności przemysłowej. Analiza systemu ochrony dóbr własności intelektualnej jest szczególnie kluczowa w kontekście komercjalizacji wyników badań naukowych i, w zależności od sposobu uregulowania tejże ochrony, sprzyja ona albo utrudnia podejmowanie kontaktów na linii nauka-biznes.

W trzeciej części opracowania autor dokonuje przeglądu obowiązujących aktów prawnych składających się na system szkolnictwa wyższego w Polsce i mechanizmy jego finansowania. Podejmowane próby określenia na nowo celów szkolnictwa wyższego mają w zamyśle ustawodawcy udroźnić przepływ informacji pomiędzy światem nauki i biznesu, a także motywować młodych naukowców do podejmowania prac badawczych mających znaczenie dla gospodarki.

Ostatnia część opracowania stanowi propozycję zmian w prawie, dzięki którym możliwe byłoby ograniczenie albo wyeliminowanie istniejących barier współpracy nauki i gospodarki. Proponowane zmiany nie mają charakteru rewolucyjnego, ale wynikają z dobrych doświadczeń krajów wysoko rozwiniętych, które od dawna zauważają potrzebę wspierania kontaktów pomiędzy światem akademickim a przedsiębiorcami.

2.1. WPROWADZENIE

Doświadczenia wielu krajów wysoko rozwiniętych prowadzą do ogólnego wniosku, że współpraca nauki i gospodarki przynosi wymierne korzyści zarówno współpracującym partnerom, jak i społeczeństwu korzystającemu z wyników takiej współpracy. Kontakty pomiędzy światem biznesu a światem nauki odbywają się głównie poprzez wykorzystanie instrumentów prawnych umożliwiających komercjalizację wyników badań naukowych. Należy jednak zauważyć, że współpraca nie ogranicza się jedynie do prostego i wybiórczego wykorzystywania efektów pracy naukowców w rozwoju ogólnie pojmowanej przedsiębiorczości, ponieważ musi ona również polegać na przedstawianiu przez przedstawicieli biznesu problemów, które wymagają rozwiązania, a jednocześnie stanowią zachętę do podjęcia przez naukowców wysiłku intelektualnego w granicach posiadanych kompetencji.

Tylko zapewnienie możliwości wykorzystania wyników badań naukowych w praktyce gwarantuje zainteresowanie przedsiębiorców współpracą ze środowiskiem akademickim, zaś naukowcom umożliwia weryfikację podejmowanych przez nich wysiłków intelektualnych.

Rozwój współpracy pomiędzy nauką a gospodarką nie byłby możliwy bez ingerencji ustawodawcy. Kontakty między biznesem a nauką mieszczą się bowiem w definicji stosunku społecznego, a te są regulowane przez odpowiednie przepisy prawa. Mogą one albo wspierać takie kontakty, albo je ograniczać lub zupełnie wyłączać. Jednocześnie prawo umożliwia ochronę wyników badań naukowych, wzmacniając pozycję prawną strony słabszej, jaką jest naukowiec. Na marginesie należy zaznaczyć, że w zależności od obowiązujących w danym państwie przepisów, mogą one albo zachęcać naukę do rozwiązywania problemów biznesu, albo zupełnie przeciwnie narzucać nauce wytyczne i kierunki prowadzenia badań naukowych bez związku z rozwojem przedsiębiorczości na danym obszarze geograficznym.

Niniejsze opracowanie ma na celu dokonanie analizy uwarunkowań prawnych współpracy nauki i biznesu w Polsce oraz zdefiniowanie głównych barier rozwoju tej współpracy. W części pierwszej zostanie przedstawiona ogólna charakterystyka szeroko pojmowanego prawa własności intelektualnej. W części drugiej nakreślony zostanie system szkolnictwa wyższego w Polsce. Całość zakończona zostanie propozycjami rozwiązań, które wykorzystywane w krajach wysoko rozwiniętych umożliwiłyby zintensyfikowanie kontaktów pomiędzy światem nauki i biznesu.

2.2. BARIERY DLA ROZWOJU WSPÓŁPRACY NAUKI I GOSPODARKI

Współpraca pomiędzy nauką a gospodarką stoi w Polsce na bardzo niskim poziomie. Podczas gdy w krajach wysoko rozwiniętych ponad 80% ośrodków naukowych i przedsiębiorców podejmuje współpracę, w Polsce statystyki te są aż o połowę niższe (GABRYŚ 2008). Przyczyn tego stanu rzeczy jest wiele, jednak głównymi powodami braku zainteresowania naukowców i przedsiębiorców w rozwijaniu wzajemnych kontaktów są:

1. Brak strategii komercjalizacji wyników badań na uczelniach,
2. Niewystarczający przepływ informacji pomiędzy środowiskiem nauki i gospodarki, co wiąże się z brakiem zainteresowania ze strony przedsiębiorców podejmowaniem współpracy,
3. Brak (ze strony państwa) systemu zachęt dla przedsiębiorców do podejmowania współpracy z nauką, jednocześnie brak odpowiednich regulacji prawnych mających za przedmiot optymalną ochronę własności intelektualnej indywidualnych naukowców,
4. Istniejące regulacje prawne zniechęcające do podejmowania współpracy.

Samo zdefiniowanie barier dla rozwoju współpracy nauki i gospodarki nie jest jeszcze wystarczające dla rozwiązania powstających w związku z tym problemów. Skuteczne rozwiązania zostały już opracowane w krajach wysoko

rozwinętych, takich jak Wielka Brytania czy kraje skandynawskie, wystarczy je tylko dostosować do warunków polskich. Aby jednak tego dokonać, należy zacząć od przeglądu istniejących uwarunkowań prawnych, zarówno dotyczących ochrony własności intelektualnej, jak i samego systemu szkolnictwa wyższego.

2.3. OCHRONA WŁASNOŚCI INTELEKTUALNEJ

Centralnym pojęciem prawa własności intelektualnej jest pojęcie dobra niematerialnego. W literaturze przedmiotu pojęcie dobra niematerialnego jest przeciwstawiane pojęciu rzeczy (KATNER 2009, S. 468). Konstruowane są także definicje pozytywne, zgodnie z którymi dobro niematerialne to pewne niematerialne wartości, które stanowią przedmiot prawa z dwóch powodów. Po pierwsze, ze względu na ich ścisły związek z człowiekiem, stają się wartością samą w sobie (GRZYBOWSKI 1972: S. 58). Po drugie, jeżeli stanowi efekt pracy intelektualnej człowieka, to wówczas powinny być chronione ze względu na posiadane walory estetyczne, praktyczne lub użytkowe (GOLAT 2005: S. 16).

Podana definicja pozwala na rozróżnienie dóbr osobistych, ściśle związanych z godnością człowieka, oraz dóbr o charakterze koncepcyjnym, będących efektem wysiłku umysłowego człowieka¹. Niematerialny charakter wskazanych dóbr oznacza, że nie występują one w otaczającej nas rzeczywistości jako przedmioty fizycznie dostrzegalne (PROMIŃSKA 2005: S. 15). Istnieją one natomiast obok dóbr materialnych, czyli rzeczy, które stanowią jedynie substrat umożliwiający ich poznanie (KATNER 2007: S. 1236).

Koncepcyjne dobra niematerialne

Wspólnym mianownikiem koncepcyjnych dóbr niematerialnych jest to, że stanowią efekt działalności intelektualnej człowieka. Ze względu na charakter prawny, można wśród nich wyróżnić utwory, będące przedmiotem prawa autorskiego, oraz rozwiązania i oznaczenia, które stanowią przedmiot prawa własności przemysłowej (PROMIŃSKA 2005: S. 16). Dla celów niniejszej pracy należy zdefiniować kategorię utworu oraz rozwiązania, gdyż w szczególności kategoria „rozwiązania” będzie stanowiła przedmiot dalszych rozważań.

Utwór jest ujmowany jako przejaw działalności twórczej człowieka o indywidualnym charakterze i ustalony w jakikolwiek sposób (GOLAT 2008: S. 33-37). Pojęcie rozwiązania zaś obejmuje wynalazki oraz inne kategorie wskazane przepisami prawa. Przedstawiony podział nie ma charakteru czysto metodologicznego, lecz niesie ze sobą również doniosłe konsekwencje prawne. O ile utwory, jako dobra niematerialne, są prawnie chronione bez względu na ich przeznaczenie czy wartość, o tyle rozwiązania, w szczególności zaś wynalazki, uzyskują jako dobra niematerialne ochronę wyłącznie po spełnieniu dodatkowej przesłanki: wykażą zdolność do przemysłowego wykorzystania (KATNER 2007: S. 1237).

Dodatkowo, istotne różnice pomiędzy wymienionymi dobrami niematerialnymi są widoczne przy porównaniu zakresów ich ochrony. W przypadku utworów, dobrem chronionym jest sposób ich wyrażenia (DZ. U. Z 1996 R. NR 32, POZ. 143, ART. 9 UST. 2; DZ. U. Z 2005 R. NR 3, POZ. 12, ART. 2.). W przypadku zaś rozwiązań dobrem chronionym jest pomysł, sposób wykorzystania.

Status prawny koncepcyjnych dóbr niematerialnych

Przedstawiony podział koncepcyjnych dóbr niematerialnych został ugruntowany pod koniec XIX wieku stworzeniem dwóch odrębnych kategorii ochrony, których budowa była wzorowana na prawie własności (PROMIŃSKA 2004: S. 17).

1) Określenie „koncepcyjne dobra niematerialne” nie jest szeroko przyjmowane w nauce prawa, niemniej na potrzeby niniejszej pracy zostało zastosowane jako umożliwiające dokonywanie koniecznych uogólnień.

Pierwszą z nich jest prawo autorskie, obejmujące ochroną utwory. Została ona po raz pierwszy uregulowana w prawie międzynarodowym w Konwencji berneńskiej o ochronie dzieł literackich i artystycznych z 1886 r. (KONWENCJA BERNEŃSKA O OCHRONIE DZIEŁ LITERACKICH I ARTYSTYCZNYCH Z DN. 9.09.1886 R.¹², dalej: Konwencja berneńska). Druga, nazwana własnością przemysłową i obejmująca ochroną między innymi rozwiązania, została uregulowana w Konwencji paryskiej o ochronie własności przemysłowej z 1883 r. (DZ. U. Z 1975 R. NR 9, POZ. 51, dalej: Konwencja paryska).

Powody, dla których zdecydowano o objęciu koncepcyjnych dóbr niematerialnych ochroną prawną o zasięgu międzynarodowym, przedstawiają się następująco. Zarówno utwory, jak i rozwiązania, jako szczególne formy dóbr niematerialnych, przedstawiają określoną wartość majątkową, zapewniającą korzyści podmiotowi uprawnionemu do wykonywania przysługujących do nich praw (SZYMANEK 2008: S. 21.). Niematerialny charakter przedstawionych dóbr uniemożliwia fizyczną ochronę tej wartości majątkowej. Ponadto zaś powoduje, że z dóbr tych może w tym samym czasie korzystać nieograniczona liczba osób.

Zwrócić należy również uwagę na fakt, iż wytworzenie dobra niematerialnego, takiego jak utwór czy rozwiązanie, pociąga za sobą istotne nakłady, zarówno finansowe, jak i umysłowe, zaś koszty wykorzystania tych dóbr, ich kopiowanie czy realizacja w praktyce, są znacznie niższe (DU VALL 2008: S. 22). Niematerialny charakter przedstawionych dóbr sprawia również, że dostęp do nich nie jest utrudniony barierami fizycznymi w postaci np. granic państwowych, przez co skuteczna ochrona może być zapewniona wyłącznie regulacjami o charakterze międzynarodowym.

UZASADNIENIE WŁASNOŚCIOWEJ KONSTRUKCJI OCHRONNEJ

Wybór konstrukcji ochronnej koncepcyjnych dóbr niematerialnych, zbliżonej do prawa własności, jest w doktrynie różnie uzasadniany, w zależności od przyjętych przez system prawny aksjomatów. Uogólniając, można wskazać dwa stanowiska. Jedno z nich przyjmuje, że uzasadnieniem własnościowej konstrukcji praw na koncepcyjnych dobrach niematerialnych jest konieczność wzmożonej ochrony osobistego związku twórcy z wytworem jego intelektu. Drugie stanowisko zaś kładzie nacisk na ekonomiczne konsekwencje przyjęcia konstrukcji własnościowej, dzięki którym prawo własności intelektualnej stanowi zachętę dla autorów i wynalazców do dalszej twórczości (DREXL 1994: S. 9-12). Celem własności intelektualnej, przyznającej podmiotom uprawnionym monopol na korzystanie z przedmiotu ochrony, który umożliwia im czerpanie zysków, jest także dostarczeniem społeczeństwu dóbr koniecznych do dalszego postępu (SIEWICZ).

Unia Europejska przyjmuje obydwa stanowiska dla uzasadnienia własnościowej konstrukcji ochronnej, przy czym większy nacisk jest kładziony na elementy ekonomiczne. W opinii Komisji Europejskiej, dla wzrostu gospodarczego i powstawania nowych miejsc pracy niezbędne jest poprawienie związków pomiędzy prawami własności intelektualnej a innowacjami, co ma prowadzić do wzrostu konkurencyjności gospodarki (COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL ENHANCING THE PATENT SYSTEM IN EUROPE COM 2007: S. 1).

UWARUNKOWANIA POLSKIE

Polski system ochrony własności intelektualnej opiera się na czterech wiodących ustawach:

1. Ustawa z dnia 4 lutego 1994 roku o prawie autorskim i prawach pokrewnych (DZ. U. 2006 R. NR 90 POZ. 631, Z PÓZ. ZM.) dalej jako: Prawo autorskie,

2) Konwencja berneńska o ochronie dzieł literackich i artystycznych z dn. 9.09.1886 r., uzupełniona w Paryżu dn. 4.05.1896 r., zrewidowana w Berlinie dn. 13.11.1908 r., uzupełniona w Berlinie dn. 20.03.1914 r., zrewidowana w Rzymie dn. 2.06.1928 r., w Brukseli dn. 26.06.1948 r., w Sztokholmie dn. 14.07.1967 r., w Paryżu dn. 24.07.1971 r. oraz popraw. dn. 2.10.1979 r., przyjęta przez Polskę w brzmieniu nadanym aktem paryskim sporządzonym w Paryżu dn. 24.07.1971 r., Dz. U. z 1990 r. Nr 82, poz. 474.

2. Ustawa z dnia 30 czerwca 2000 roku Prawo własności przemysłowej (D. U. DZ. U. 2003 R. NR 119 POZ. 1117, Z PÓZ. ZM.) - dalej: Prawo własności przemysłowej,
3. Ustawa z dnia 16 kwietnia 1993 roku o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (DZ. U. DZ. U. 2003 R. NR 153 POZ. 1503, Z PÓZ. ZM.),
4. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 roku kodeks cywilny (DZ. U. 1964R., NR 16 POZ.93).

Prawo autorskie chroni wszelką działalność twórczą, artystyczną i naukową, która w dostateczny sposób wyróżnia się spośród innych istniejących dokonań. Prawo autorskie chroni zarówno prawa osobiste autora, czyli osoby, która stworzyła utwór objęty przepisami prawa autorskiego, jak i sam utwór przed naruszeniami dokonanymi przez inne podmioty. Na marginesie należy zauważyć, że ochrona przysługująca na gruncie przepisów prawa autorskiego przysługuje autorowi już w momencie powstania utworu, niezależnie od dopełnienia jakichkolwiek formalności.

Przedmiotem prawa autorskiego, czyli utworem, dziełem, jest każdy przejaw działalności twórczej:

1. Charakteryzujący się pewnym dostatecznym ładunkiem intelektualnej oryginalności,
2. O indywidualnym charakterze (musi się odróżniać od innych wytworów podobnego rodzaju i przeznaczenia),
3. Ustalony w jakiegokolwiek postaci - przykładowo na kartce papieru, nagrany, zapisany na dysku, chusteczce itp.

Przy ocenie czy dany wytwór jest dziełem nie ma znaczenia jego wartość, przeznaczenie ani sposób wyrażenia. Jako przykłady dzieł można wskazać:

1. Utwory wyrażone słowem, symbolami matematycznymi, znakami graficznymi (literackie, publicystyczne, naukowe, kartograficzne oraz programy komputerowe),
2. Utwory plastyczne,
3. Utwory fotograficzne,
4. Utwory lutnicze,
5. Wzornictwo przemysłowe,
6. Utwory architektoniczne, architektoniczno-urbanistyczne i urbanistyczne,
7. Utwory muzyczne i słowno-muzyczne,
8. Utwory sceniczne, sceniczno-muzyczne, choreograficzne i pantomimiczne,
9. Utwory audiowizualne (w tym filmowe),
10. Zbiory, antologie, wybory, bazy danych, nawet gdy zawierają treści nie będące utworami.

Nie podlegają ochronie następujące wytwory działalności intelektualnej człowieka:

1. Odkrycia (np. teoria względności), idee (np. republikanizm), procedury, metody i zasady działania oraz koncepcje matematyczne,
2. Akty normatywne lub ich urzędowe projekty,
3. Urzędowe dokumenty, materiały, znaki i symbole,
4. Opublikowane opisy patentowe lub ochronne,
5. Proste informacje prasowe.

Temu, kto stworzył dzieło chronione na gruncie prawa autorskiego przysługują zarówno autorskie prawa majątkowe, jak i niemajątkowe. Może on rozporządzać prawami majątkowymi, a w przypadku naruszenia praw osobistych

lub majątkowych: żądać ochrony, samodzielnie lub za pomocą pełnomocnika, a czasami organizacji zbiorowego zarządzania prawami autorskimi.

W praktyce ośrodków naukowych dzieło tworzone jest najczęściej przez kilka osób wspólnie. W przypadku, gdy nie jest możliwe wskazanie autorów poszczególnych części takiego dzieła, a ponadto nie można ustalić wielkości udziałów, w jakich te osoby przyczyniły się do stworzenia dzieła, należy przyjąć, że wkład intelektualny każdego z autorów tworzących dzieło wspólnie jest równy. Prawo autorskie do dzieła przysługuje natomiast wszystkim tym osobom wspólnie. Każdy ze współtwórców może samodzielnie, bez zgody pozostałych twórców, wykonywać przysługujące mu do części dzieła prawa autorskie. Wynagrodzenie za korzystanie z dzieła jako całości będzie natomiast przysługiwać każdemu ze współtwórców w wysokości równej wniesionemu przez niego w dzieło wkładowi intelektualnemu.

Od sytuacji stworzenia wspólnie przez kilku autorów jednego dzieła należy odróżnić sytuację, gdy kilka odrębnych dzieł zostanie połączonych w jedną całość, bez utraty odrębności poszczególnych dzieł w ramach całości. W takim wypadku prawa autorskie majątkowe do dzieła stanowiącego całość przysługują jego wydawcy, natomiast do poszczególnych utworów wchodzących w skład utworu zbiorowego – ich twórcom.

Dzieło, które zostało stworzone przez pracownika w ramach jego stosunku pracy, podlega odrębnej regulacji na gruncie prawa autorskiego. W takim przypadku majątkowe prawa autorskie do dzieła przysługują pracodawcy, od momentu przyjęcia tego utworu. Zakres autorskich praw majątkowych przysługujących pracodawcy uzależniony jest od sposobu sformułowania postanowień umowy o pracę i nawiązanego na jego podstawie stosunku pracy.

W przeciwieństwie do autorskich praw osobistych, autorskie prawa majątkowe przysługujące twórcy nie trwają wiecznie i wygasają z upływem siedemdziesięciu lat:

1. Od śmierci twórcy, a w odniesieniu do utworów współautorskich – od śmierci współtwórcy, który przeżył pozostałych,
2. W odniesieniu do utworu, którego twórca nie jest znany – od daty pierwszego rozpowszechnienia, chyba że pseudonim nie pozostawia wątpliwości co do tożsamości autora lub jeżeli autor ujawnił swoją tożsamość,
3. W odniesieniu do utworu, do którego autorskie prawa majątkowe przysługują z mocy ustawy innej osobie niż twórca (np. pracodawcy – w przypadku utworu stworzonego przez pracownika) – od daty rozpowszechnienia utworu, a gdy utwór nie został rozpowszechniony – od daty jego ustalenia,
4. W odniesieniu do utworu audiowizualnego – od śmierci najpóźniej zmarłej z wymienionych osób: głównego reżysera, autora scenariusza, autora dialogów, kompozytora muzyki skomponowanej do utworu audiowizualnego.

Autorskie prawa osobiste chronią więc twórcy z utworem, a w szczególności prawo do:

1. Autorstwa utworu,
2. Oznaczenia utworu swoim nazwiskiem lub pseudonimem albo do udostępniania go anonimowo,
3. Nienaruszalności treści i formy utworu (prawo do integralności utworu) oraz jego rzetelnego wykorzystania,
4. Decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności,
5. Nadzoru nad sposobem korzystania z utworu.

Ochrona przyznana twórcy dzieła na gruncie przepisów prawa autorskiego jest zróżnicowana w zależności od tego, czy doszło do naruszenia autorskich praw osobistych czy autorskich praw majątkowych. W przypadku, gdy doszło do naruszenia autorskich praw osobistych, twórca może żądać od naruszcyciela:

1. Zaniechania naruszenia,
2. Dopełnienia przez osobę, która dopuściła się naruszenia, czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności złożenia publicznego oświadczenia o odpowiedniej treści i formie,
3. Jeżeli naruszenie było zawinione, to znaczy naruszciciel wiedział, że narusza cudze autorskie prawa osobiste albo mógł się o tym dowiedzieć przy dołożeniu należytej staranności, sąd może przyznać twórcy odpowiednią sumę pieniężną tytułem zadośćuczynienia za doznaną krzywdę lub – na żądanie twórcy – zobowiązać sprawcę, aby uiszczył odpowiednią sumę pieniężną na wskazany przez twórcę cel społeczny, np. na rzecz wybranej przez powoda - twórcę fundacji czy stowarzyszenia.

W przypadku autorskich prawa majątkowych, obejmują one wyłączne prawo autora do:

1. Korzystania z utworu,
2. Rozporządzania utworem na wszystkich polach eksploatacji – katalog pól eksploatacji nie jest zamknięty, może być różny dla różnych dzieł, a obejmuje m. in. utrwalanie, kopiowanie, zwielokrotnianie egzemplarzy utworu dowolną techniką, wprowadzenie do obrotu, użyczenie, najem zarówno oryginału jak i egzemplarzy dzieła, publiczne wystawienie, rozpowszechnianie, publiczne udostępnianie jakiegokolwiek techniką i w jakiegokolwiek sposób,
3. Wynagrodzenia za korzystanie z utworu.

Autorskie prawa osobiste są wyłączone z obrotu gospodarczego, natomiast autorskie prawa majątkowe mogą być przenoszone na inne osoby w drodze umowy. Przeniesienie autorskich praw majątkowych do dzieła wymaga sporządzenia umowy w formie pisemnej pod rygorem nieważności. Ponadto nieważna jest umowa w części dotyczącej wszystkich utworów lub wszystkich utworów określonego rodzaju tego samego twórcy mających powstać w przyszłości.

W odróżnieniu od przeniesienia autorskiego prawa majątkowego do dzieła, udzielenie licencji oznacza zezwolenie innemu podmiotowi na korzystanie z utworu, przy czym autorskie prawa majątkowe dalej pozostają przy twórcy i mogą być przedmiotem dalszych licencji lub nawet przeniesienia w drodze umowy, w zależności od sposobu sformułowania umowy licencyjnej.

Autor, którego prawa majątkowe zostały naruszone, może żądać od naruszciciela:

1. Zaniechania naruszenia,
2. Usunięcia skutków naruszenia,
3. Naprawienia wyrządzonej szkody,
4. Wydania uzyskanych korzyści,
5. Jednokrotnego albo wielokrotnego ogłoszenia w prasie oświadczenia odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie lub podania do publicznej wiadomości części albo całości orzeczenia sądu wydanego w rozpatrywanej sprawie, w sposób i w zakresie określonym przez sąd,
6. Zapłaty przez osobę, która naruszyła autorskie prawa majątkowe, odpowiedniej sumy pieniężnej, nie niższej niż dwukrotna wysokość uprawdopodobnionych korzyści odniesionych przez sprawcę z dokonanego naruszenia, na rzecz Funduszu Promocji Twórczości, gdy naruszenie jest zawinione i zostało dokonane w ramach działalności gospodarczej wykonywanej w cudzym albo we własnym imieniu, choćby na cudzy rachunek,
7. Odpowiedniego rozporządzenia bezprawnie wytworzonymi przedmiotami oraz środkami i materiałami użytymi do ich wytworzenia, np. wycofania z obrotu, zaliczenie na poczet należnego odszkodowania lub zniszczenia.

Bardzo ważną instytucją uregulowaną prawem autorskim jest tzw. dozwolony użytek, czyli przewidziane przepisami prawa sytuacje, gdy wykorzystanie utworu bez zgody jego twórcy nie będzie prowadziło do naruszenia przysługujących mu praw autorskich. Dozwolony użytek jest przewidziany w polskim prawie w następujących sytuacjach:

1. Własny użytek osobisty, obejmujący korzystanie z pojedynczych egzemplarzy utworów przez krąg osób pozostających w związku osobistym, w szczególności pokrewieństwa, powinowactwa lub stosunku towarzyskiego, co pozwala np. na podarowanie skopiowanego egzemplarza płyty członkowi rodziny lub odtwarzanie muzyki w trakcie spotkań towarzyskich,
2. Przejściowe lub incydentalne zwielokrotnianie utworów, nie mające samodzielnego znaczenia gospodarczego, a stanowiące integralną i podstawową część procesu technologicznego,
3. Rozpowszechnianie za pomocą anteny zbiorowej oraz sieci kablowej utworów nadawanych przez inną organizację radiową lub telewizyjną drogą satelitarną albo naziemną, jeżeli następuje to w ramach równoczesnego, integralnego i nieodpłatnego rozpowszechniania programów radiowych lub telewizyjnych i przeznaczone jest do oznaczonego grona odbiorców znajdujących się w jednym budynku lub w domach jednorodzinnych obejmujących do 50 gospodarstw domowych,
4. Rozpowszechnianie w celach informacyjnych w mediach już rozpowszechnionych sprawozdań o aktualnych wydarzeniach, aktualnych artykułów na tematy polityczne, gospodarcze lub religijne,
5. Rozpowszechnianie aktualnych wypowiedzi i fotografii reporterskich, przeglądów publikacji i utworów rozpowszechnionych, mów wygłoszonych na publicznych zebraniach i rozprawach, krótkich streszczeń rozpowszechnionych utworów,
6. Przytaczanie w sprawozdaniach o aktualnych wydarzeniach utworów udostępnianych podczas tych wydarzeń, jednakże w granicach uzasadnionych celem informacji,
7. Korzystanie przez instytucje naukowe i oświatowe, w celach dydaktycznych lub prowadzenia własnych badań, z rozpowszechnionych utworów w oryginale i w tłumaczeniu oraz sporządzanie w tym celu egzemplarzy fragmentów rozpowszechnionego utworu,
8. Nieodpłatne udostępnianie przez biblioteki, archiwa i szkoły, egzemplarzy rozpowszechnionych utworów w zakresie ich zadań statutowych i dla celów badawczych,
9. Przytaczanie w utworach stanowiących samoistną całość fragmentów rozpowszechnionych utworów lub drobnych utworów w całości, w zakresie uzasadnionym wyjaśnieniem, analizą krytyczną, nauczaniem lub prawami gatunku twórczości, a także celami badawczymi lub naukowymi (cytowanie),
10. Sporządzanie i rozpowszechnianie przez ośrodki informacji lub dokumentacji własnych opracowań dokumentacyjnych oraz pojedynczych egzemplarzy, nie większych niż jeden arkusz wydawniczy, fragmentów opublikowanych utworów,
11. Publiczne wykonywanie rozpowszechnionych utworów podczas ceremonii religijnych, imprez szkolnych i akademickich lub oficjalnych uroczystości państwowych, z wyłączeniem imprez reklamowych, promocyjnych lub wyborczych,
12. Publiczne wystawianie egzemplarza utworu plastycznego przez jego właściciela, jeżeli nie łączy się z tym osiąganie korzyści majątkowych,
13. Rozpowszechnianie utworów wystawionych na stałe na ogólnie dostępnych drogach, ulicach, placach lub w ogrodach, utworów wystawionych w publicznie dostępnych zbiorach, takich jak muzea, galerie, sale

wystawowe, lecz tylko w katalogach i w wydawnictwach publikowanych dla promocji tych utworów, a także w sprawozdaniach o aktualnych wydarzeniach w prasie i telewizji, jednakże w granicach uzasadnionych celem informacji, a w encyklopediach i atlasach - opublikowanych utworów plastycznych i fotograficznych, o ile nawiązanie porozumienia z twórcą celem uzyskania jego zezwolenia napotyka trudne do przezwyciężenia przeszkody,

14. Korzystanie z już rozpowszechnionych utworów dla dobra osób niepełnosprawnych, jeżeli to korzystanie odnosi się bezpośrednio do ich upośledzenia, nie ma zarobkowego charakteru i jest podejmowane w rozmiarze wynikającym z natury upośledzenia,
15. Korzystanie z utworów dla celów bezpieczeństwa publicznego lub na potrzeby postępowań administracyjnych, sądowych lub prawodawczych oraz sprawozdań z tych postępowań,
16. Korzystanie z utworów w związku z prezentacją lub naprawą sprzętu,
17. Korzystanie z utworu w postaci obiektu budowlanego, jego rysunku, planu lub innego ustalenia, w celu odbudowy lub remontu obiektu budowlanego.

Ochrona dóbr własności przemysłowej

Ze względu na przedmiot niniejszego opracowania, dotyczący również innowacji technologicznych tworzonych w ramach ośrodków naukowych, na bliższą uwagę zasługują te koncepcyjne dobra niematerialne, które zostały objęte zakresem przedmiotowym Konwencji paryskiej i należą do kategorii własności przemysłowej. Są to dobra, których rola i znaczenie ujawniają się w szeroko rozumianym przemyśle, a które dodatkowo stanowią wynik wysiłku umysłu ludzkiego (PROMIŃSKA 2005: S. 18).

Wymierna wartość majątkowa dóbr własności przemysłowej oraz konieczność objęcia ich skuteczną ochroną prawną powoduje, że współczesne regulacje europejskie opierają się na konstrukcji ochronnej bezwzględnej i wyłącznej prawa podmiotowego, dla którego wzorzec stanowi prawo własności rzeczy (SKUBISZ 2002: S. 3). Dodatkowo, prawa te mają charakter majątkowy i powstają na podstawie decyzji administracyjnej organu państwowego (KATNER 2007, S. 1236).

Wyłączny charakter opisywanych praw oznacza, że uprawnionemu podmiotowi przyznana jest pewna sfera monopolu, którego treść obejmuje prawo do wyłącznego korzystania w sposób zarobkowy lub zawodowy z chronionego dobra. Zakres zagwarantowanego monopolu prawnego jest jednak ograniczony ze względu na konieczność uwzględnienia określonych interesów innych uczestników obrotu (PROMIŃSKA 2005: S. 22).

Bezwzględny charakter praw własności przemysłowej umożliwia wykonywanie uprawnień w stosunku do dóbr będących przedmiotem monopolu ze skutecznością względem wszystkich innych uczestników obrotu prawnego. Osoby trzecie nie mogą wkraczać w sferę uprawnień przewidzianych monopolem przyznanym uprawnionemu, poza wyjątkami przewidzianymi w prawie. Majątkowy charakter praw własności przemysłowej wskazuje zaś, że mogą być one skutecznie zbywane.

Uznanie rozwiązań technologicznych za dobra posiadające charakter niematerialny i będące wynikiem intelektualnego wysiłku człowieka nie jest jeszcze wystarczające do dokonania wyboru właściwej dla ich ochrony kategorii własności intelektualnej. Udzielając jednak odpowiedzi na pytanie, czy rozwiązania technologiczne stanowią przedmiot prawa autorskiego czy własności przemysłowej, czy może ich dwóch jednocześnie, intuicyjnie wskazuje się na własność przemysłową jako najwłaściwszą i najskuteczniejszą.

Rozważania o możliwości patentowania rozwiązań technologicznych powinny zostać poprzedzone ogólną charakterystyką patentu jako prawa podmiotowego służącego, w ramach własności przemysłowej, do ochrony wynalazków.

Jednym z praw na dobrach własności przemysłowej jest patent, którego konstrukcja opiera się na cywilnym prawie podmiotowym (DU VALL 2008: S. 227). Zapewnia on ochronę jednej z kategorii koncepcyjnych dóbr niematerialnych, którą są wynalazki, ujmowane jako rozwiązania techniczne nie wynikające w sposób oczywisty z dotychczasowego stanu wiedzy i nadające się do zastosowania (GLICIŃSKI 1997: S. 30). Sam patent jako prawo podmiotowe statuuje monopol prawny do korzystania przez uprawnionego z rozwiązania będącego przedmiotem zgłaszanego wynalazku (KOTARBA 2000: S. 64).

Do cech charakterystycznych patentu należy jego określony prawnie zakres, wyznaczony czasem trwania, terytorium udzielonej ochrony, zakresem przedmiotowym ochrony oraz wskazaniem sposobów korzystania z wynalazku (SOŁTYSIŃSKI, SZAJKOWSKI, SZYMANEK 1990: S. 96). Poza wskazanymi cechami patent, jako konstrukcja prawa podmiotowego, wyróżnia się jeszcze bezwzględną skutecznością, majątkowym i formalnym charakterem (PROMIŃSKA 2005: S. 21-22). W literaturze przedmiotu zauważono, że bezwzględny charakter prawa podmiotowego najpełniej ujawnia się w momencie naruszenia patentu, czyli bezprawnym wkroczeniu w zakres monopolu przysługującego podmiotowi uprawnionemu, które pociąga za sobą określone sankcje prawne (SZEWC, KĘPIŃSKI 2008: S. 63).

Charakterystyka patentu nie byłaby pełna bez wskazania na jego treść, czyli ogół uprawnień, jakie statuuje on na rzecz podmiotu z niego korzystającego. Zakres tych uprawnień określa jednocześnie granice przyznanego patentem monopolu. Treść patentu może być określona w sposób pozytywny i negatywny (DU VALL 2008: S. 228). W ujęciu pozytywnym, patent obejmuje sferę możliwości korzystania z wynalazku w sposób umożliwiający jego stosowanie oraz czerpanie korzyści przez uprawnionego (SOŁTYSIŃSKI 1967: S. 72). W ujęciu negatywnym zaś, patent pozwala uprawnionemu zakazywać osobom trzecim, nieposiadającym jego zgody, wykorzystywania gospodarczego opatentowanego wynalazku w okresie ważności patentu, w tym również w celu wytwarzania wyrobów według opatentowanego wynalazku, oferowania takich wyrobów, a także ich wprowadzania do obrotu, reklamy i importu do kraju, w których wynalazek jest objęty ochroną (BARTA, MARKIEWICZ 1996: S. 84).

Należy jednak zaznaczyć, że przewidziana patentem wyłączność nie ma charakteru absolutnego. Może być bowiem ograniczona przez wyrażenie zgody uprawnionego na korzystanie z wynalazku przez osoby trzecie oraz w sytuacjach, gdy osoba trzecia korzysta z opatentowanego rozwiązania na warunkach licencji przymusowej (GLICIŃSKI 1997: S. 30).

Polskie przepisy regulujące problematykę własności przemysłowej nie zawierają definicji wynalazku. Wskazują natomiast na cechy, jakie powinien posiadać każdy wynalazek, żeby mógł być chroniony patentem. Cechy te są określane mianem przesłanek zdolności patentowej, ich suma zaś to zdolność patentowa wynalazku do bycia przedmiotem patentu (RAKOCZY 1998: S. 82). Zdolność patentową mają wszystkie wynalazki, wśród nich zaś zarówno produkty, jak i procesy ze wszystkich dziedzin techniki, pod warunkiem, że są nowe, zawierają element wynalazczy i nadają się do przemysłowego stosowania.

Spełnienie przesłanki technicznego charakteru przez wynalazek zgłaszany do opatentowania wymaga oceny, czy mieści się on w ramach którejkolwiek z dziedzin techniki. W literaturze wskazuje się na konieczność sprecyzowania pojęcia „technika” dla zrozumienia istoty rozważanej przesłanki. Pojęcie „techniki” ma być rozumiane, co do zasady, jako ogół znanych metod i sposobów oddziaływania na materię, obliczonych na zaspokojenie indywidualnych lub zbiorowych potrzeb ludzkich (SOŁTYSIŃSKI 1990: S. 29).

Kolejną wymienioną przesłanką zdolności patentowej, jest element lub poziom wynalazczy, określany również jako synonim terminu „nieoczywistość”. Spełnienie powyższej przesłanki wymaga od wynalazku, aby nie wynikał on w sposób oczywisty z znanego stanu techniki, przy uwzględnieniu wiedzy i umiejętności przeciętnego naukowca czy inżyniera. Przesłanka poziomu wynalazczego oznacza również, że wynalazek musi rozwiązywać problem o charakterze technicznym (CORREA 1998: S. 84).

Ostatnia przesłanka dotyczy przemysłowej stosowalności, czyli możliwości użycia wynalazku w sensie technicznym w jakiegokolwiek działalności przemysłowej. W literaturze przyjmuje się, że przesłanka przemysłowej stosowalności jest spełniona wówczas, gdy wynalazek gwarantuje powtarzalność rezultatu oraz jest użyteczny w jakiegokolwiek dziedzinie praktycznej działalności człowieka (RAKOCZY 1998: S. 83).

Należy jeszcze zwrócić uwagę na wymóg nowości wynalazku. Nowość jest określana jako taka cecha wynalazku, która powoduje, że nie jest on częścią wcześniejszego (tzn. sprzed momentu „pojawienia się” wynalazku) stanu techniki (CORREA 1998: S. 81). Jednocześnie stan techniki powinien być określony w skali światowej (DU VALL 2005: S. 24). Niemożliwe jest zatem uzyskanie patentu, jeżeli zgłaszany wynalazek został już wcześniej w jakiś sposób ujawniony, przy czym nie ma zgodności w doktrynie światowej, co do sposobów ujawnienia, które nie szkodzą nowości (DU VALL 2008: S. 119-120).

Ochrona prawami własności przemysłowej powstaje na mocy decyzji administracyjnej wydawanej w Polsce przez centralny organ administracji państwowej – Urząd Patentowy Rzeczypospolitej Polskiej albo przez odpowiedni urząd bądź organ międzynarodowy, po przeprowadzeniu skomplikowanej procedury i uiszczeniu przez zgłaszającego stosownych opłat urzędowych.

Prawo własności przemysłowej nie jest jedynym działem prawa, w ramach którego przedsiębiorca może poszukiwać ochrony swych interesów. Polski ustawodawca przyjął bowiem model kumulatywnej ochrony dóbr niematerialnych, co powoduje potencjalną możliwość zaistnienia sytuacji, w której to samo dobro niematerialne może być chronione na podstawie prawa autorskiego, na podstawie prawa własności przemysłowej, a także na podstawie regulacji dotyczących zwalczania nieuczciwej konkurencji. Ponadto w zakresie nieuregulowanym w żadnym z wymienionych aktów, ochrony należy poszukiwać w Kodeksie cywilnym.

Przedmiotem ochrony prawami własności przemysłowej są rozwiązania o charakterze technicznym. Ze względu na szybki rozwój techniki, prawo nie definiuje poszczególnych kategorii rozwiązań, wskazując jedynie warunki, jakie to rozwiązanie powinno spełniać, aby mogło uzyskać ochronę prawną.

Przedmiotem ochrony prawami własności przemysłowej są także dobra niematerialne o charakterze rynkowo-marketingowym, do których zalicza się między innymi znaki towarowe i wzory przemysłowe. Podobnie jak w przypadku rozwiązań o charakterze technicznym, w celu uzyskania ochrony prawami własności przemysłowej wymienione dobra niematerialne muszą spełniać określone w prawie warunki. Przyznanie ochrony wynalazkom, znakom towarowym czy wzorom przemysłowym odbywa się po przeprowadzeniu odpowiedniego dla nich postępowania (np. patentowego).

Podsumowanie

Analiza obowiązujących w Polsce przepisów dotyczących ochrony własności intelektualnej wskazuje na brak szczególnej regulacji ochrony własności intelektualnej w przypadku komercjalizacji wyników badań naukowych, prowadzonych w ośrodkach naukowych. Z tego względu zastosowanie znajdują przepisy ogólne, które nie uwzględniają specyfiki organizacyjnej uczelni i sytuacji prawnej zatrudnionych na niej pracowników.

2.4. SYSTEM SZKOLNICTWA WYŻSZEGO W POLSCE

System szkolnictwa wyższego w Polsce objęty jest regulacją ustawową w oparciu o ustawę z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (DZ. U. z 2005 R. NR 164, POZ. 1365 ZE ZM.). Zgodnie z powołaną ustawą, system szkolnictwa wyższego tworzą publiczne i niepubliczne szkoły wyższe. Uczelnią publiczną jest uczelnia utworzona przez państwo reprezentowane przez właściwy organ władzy lub administracji publicznej, podczas gdy uczelnia niepubliczna jest uczelnią utworzoną przez osobę fizyczną albo osobę prawną, nie będącą państwową ani samorządową osobą prawną. Uczelnia może prowadzić działalność gospodarczą wyodrębnioną organizacyjnie i finansowo od działalności ustawowej.

Formy i zakres działalności gospodarczej prowadzonej przez uczelnię powinny być uregulowane w statucie uczelni. Do podstawowych zadań uczelni należy: kształcenie studentów w celu zdobywania i uzupełniania wiedzy oraz umiejętności niezbędnych w pracy zawodowej; wychowywanie studentów w poczuciu odpowiedzialności za państwo polskie, za umacnianie zasad demokracji i poszanowanie praw człowieka; prowadzenie badań naukowych i prac rozwojowych oraz świadczenie usług badawczych; kształcenie i promowanie kadr naukowych; upowszechnianie i pomnażanie osiągnięć nauki, kultury narodowej i techniki, w tym poprzez gromadzenie i udostępnianie zbiorów bibliotecznych i informacyjnych. Dodatkowym obowiązkiem uczelni jest monitorowanie kariery zawodowej swoich absolwentów w celu dostosowania kierunków studiów i programu kształcenia do potrzeb rynku pracy. Działalność naukowa prowadzona przez uczelnie jest finansowana przez władze publiczne. Uczelnia może na podstawie umowy utworzyć centrum naukowe z innymi uczelniami, instytutami naukowymi oraz badawczymi, w tym również z zagranicznymi jednostkami naukowymi i instytutami międzynarodowymi prowadzącymi działalność naukowo-badawczą.

Nowelizacja ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym stworzyła również ramy prawne do prowadzenia wysoko wyspecjalizowanych badań naukowych w ramach instytucji KNOW, czyli Krajowego Naukowego Ośrodka Wiodącego. Status KNOW nadawany jest przez ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego na okres pięciu lat. Wybór KNOW następuje w drodze konkursu i wymaga złożenia przez daną uczelnię odpowiedniego wniosku. Do wniosku należy dołączyć program rozwoju naukowego jednostki w związku z nadaniem statusu KNOW. Program ten musi uwzględniać planowane działania na rzecz rozwoju młodej kadry naukowej oraz zakres planowania badań naukowych. Przy ocenie wniosków uwzględnia się całkowitą liczbę cytowań oraz tzw. index Hirscha, który określa znaczenie wszystkich prac naukowych danego autora. Dodatkowo ocena uwzględnia liczbę opublikowanych prac w czasopiśmie znajdujących się na liście filadelfijskiej.

W celu lepszego wykorzystania potencjału intelektualnego i technicznego uczelni oraz transferu wyników prac naukowych do gospodarki, uczelnie mogą prowadzić akademickie inkubatory przedsiębiorczości oraz centra transferu technologii, zaś w celu komercjalizacji wyników badań naukowych i prac rozwojowych uczelnia może tworzyć spółki celowe, przyjmujące formę organizacyjnoprawną spółki z ograniczoną odpowiedzialnością albo spółki akcyjnej. Do zadań takiej spółki celowej należy w szczególności obejmowanie udziałów w spółkach kapitałowych lub tworzenie spółek kapitałowych, które powstają w celu wdrożenia wyników badań naukowych lub prac rozwojowych prowadzonych na uczelni. Uczelnia może również powierzyć takiej spółce celowej zarządzenie prawami własności przemysłowej uczelni w zakresie ich komercjalizacji. Wyniki badań naukowych i prac rozwojowych są wówczas przekazywane spółce w formie aportu, a zysk spółki celowej musi być przeznaczony na działalność statutową uczelni.

W celu ustalenia zasad zarządzania i ochrony wyników badań naukowych i prac rozwojowych, uczelnia uchwała regulamin zarządzania prawami autorskimi i prawami pokrewnymi oraz prawami własności przemysłowej oraz zasad komercjalizacji wyników badań naukowych i prac rozwojowych. Treść regulaminu powinna obejmować regulacje

dot. praw i obowiązków uczelni, pracowników oraz studentów i doktorantów w zakresie ochrony i korzystania z praw autorskich i praw pokrewnych oraz praw własności intelektualnej, zasad wynagradzania twórców, zasad i procedur komercjalizacji wyników badań naukowych i prac rozwojowych oraz zasad korzystania z majątku uczelni wykorzystywanego do komercjalizacji wyników badań naukowych i prac rozwojowych oraz świadczenia usług naukowo-badawczych. Zasady i tryb finansowania badań naukowych i prac rozwojowych prowadzonych w uczelni określają przepisy ustawy z dnia 30 kwietnia 2010 r. o zasadach finansowania nauki.

Zgodnie z powołaną powyżej ustawą, finansowanie nauki obejmuje finansowanie działań na rzecz realizacji polityki naukowej, naukowo-technicznej i innowacyjnej państwa, w szczególności badań naukowych, prac rozwojowych oraz realizacji innych zadań szczególnie ważnych dla postępu cywilizacyjnego, rozwoju gospodarczego i kulturalnego państwa. Ustawa wprowadza również system decentralizacji finansowania badań naukowych najwyższej jakości, który w zamyśle ustawodawcy ma zachęcić ośrodki badawcze do prowadzenia badań przemysłowych, a nie jedynie poznawczych. Finansowanie takich badań ma odbywać się w drodze konkursów a nie, tak jak dotychczas, dotacji bez względu na osiągane, wymierne wyniki. W tym celu kompetencje w zakresie finansowania badań naukowych i prac rozwojowych zostały przesunięte od ministra właściwego do spraw nauki do Narodowego Centrum Nauki i Narodowego Centrum Badań i Rozwoju, które jako jednostki bardziej wyspecjalizowane i znające realia uczelni wyższych, będą lepiej przygotowane do przeprowadzania procedury konkursowej i wyłaniania projektów badawczych zorientowanych przede wszystkim na wymiar praktyczny.

Przykładowo, do kompetencji Narodowego Centrum Nauki należą sprawy związane z finansowaniem badań podstawowych w celu podniesienia ich poziomu naukowego i rozwoju poszczególnych dyscyplin naukowych oraz podejmowanie działań na rzecz rozwoju kadry naukowej, ze szczególnych uwzględnieniem wspierania osób rozpoczynających karierę naukową. Do zadań Narodowego Centrum Badań i Rozwoju należy zaś stymulowanie innowacyjności gospodarki polskiej przez pobudzenie inwestowania przez przedsiębiorców w działalność badawczo-rozwojową, w szczególności przez współfinansowanie przedsięwzięć prowadzonych przez przedsiębiorcę lub inny podmiot posiadający zdolność do bezpośredniego zastosowania wyników projektu w praktyce.

Procedura finansowania badań naukowych jest prosta. Narodowe Centrum Nauki cztery razy w roku ogłasza konkursy na ich finansowanie, a naukowcy mogą składać odpowiednie wnioski w ramach przewidzianych dla nich programów. Zasady udzielenia wsparcia finansowego są skonstruowane w taki sposób, aby nagradzać tylko te projekty, które mogą cieszyć się dużym zainteresowaniem ze strony podmiotów prowadzących działalność gospodarczą. Dzięki temu wypracowany zostaje system zachęty do podejmowania współpracy pomiędzy światem nauki i biznesu. Jak dużymi środkami finansowymi dysponuje Narodowe Centrum Nauki na wspieranie badań naukowych mogących znaleźć zastosowanie praktyczne obrazują dane za 2011 r., zgodnie z którymi budżet tej instytucji przekroczył 500 milionów złotych (DUER-WÓJCIK 2001: S. 6). Powyższe świadczy o rosnącym zainteresowaniu państwa wspieraniem rozwoju współpracy nauki i gospodarki w Polsce.

Wsparcie materialne dla młodych naukowców

Zwiększenie udziału młodych naukowców w transferze wyników badań naukowych do gospodarki wymaga stworzenia systemu zachęt w postaci wsparcia finansowego, dotowanego z budżetu państwa. W Prawie o szkolnictwie wyższym uregulowane zostały formy wsparcia materialnego przeznaczonego dla doktorantów – przyszłych samodzielnych naukowców. Doktorant może otrzymywać wsparcie finansowe, przeznaczone na prowadzenie badań naukowych, w formie stypendium dla najlepszych doktorantów albo stypendium ministra za wybitne osiągnięcia. W celu otrzymania takiego stypendium, musi on uzyskać dobre lub bardzo dobre wyniki egzaminów objętych programem studiów, wykazać

się postęпами w pracy naukowej oraz zaangażowaniem w pracy dydaktycznej. Takie sformułowanie przepisów Prawa o szkolnictwie wyższym nie uwzględnia osiągnięć doktoranta w transferze wyników prowadzonych badań czy prac do środowiska gospodarki. Brakuje zatem zachęty do podejmowania badań, które mogłyby znaleźć zastosowanie praktyczne.

INSTYTUTY BADAWCZE

Współpraca pomiędzy światem nauki a gospodarki może również odbywać się w ramach działalności naukowej prowadzonej przez instytuty badawcze. Zgodnie z przepisami ustawy z dnia 30 kwietnia 2010 r. o instytutach badawczych, instytutem badawczym jest wyodrębniona organizacyjnie i finansowo państwowa jednostka organizacyjna, która prowadzi badania naukowe i prace rozwojowe ukierunkowane na ich wdrożenie i zastosowanie w praktyce. Instytuty badawcze mogą współpracować w ramach centrów naukowo-przemysłowych. Warunkiem utworzenia centrum jest nawiązanie współpracy naukowo-gospodarczej w celu realizacji zadań ustawowych i statutowych przez co najmniej jeden instytut badawczy oraz co najmniej jedną jednostkę sektora gospodarczego.

PODSUMOWANIE

Analiza powołanych przepisów nie wyjaśnia przyczyn słabej współpracy pomiędzy nauką a gospodarką w Polsce. Zgodnie z badaniami przeprowadzonymi przez Ministerstwo Gospodarki, jedynie niewiele ponad połowa ośrodków naukowych w Polsce współpracowała lub współpracuje z przedsiębiorcami. Podobne wyniki badań przeprowadzone w krajach wysoko rozwiniętych wskazują na wyższy współczynnik ok. 80%. W powołanych badaniach zwrócono uwagę na główną barierę współpracy nauki i gospodarki, czyli na brak dostatecznego przepływu informacji między oboma środowiskami. Przyczyną takiego stanu rzeczy jest brak odpowiednich jednostek otoczenia biznesu tworzonych przez ośrodki badawcze, a w przypadku ich powoływania brak ich rozpoznawalności wśród przedsiębiorców. Należy również zwrócić uwagę na czynniki kulturowe. Duża ilość przedsiębiorstw w Polsce ma niewielki staż na rynku, a swoje problemy stara się z oszczędności rozwiązywać we własnym zakresie. Wypada również wskazać na brak odpowiednich zachęt ze strony państwa, chociażby podatkowych, które skłaniałyby przedsiębiorców do poszukiwania pomocy ośrodków badawczych. Wśród przedsiębiorców panuje również przekonanie, często znajdujące pokrycie w rzeczywistości, że z uwagi na formę organizacyjną uczelni czy innych ośrodków badawczych, współpraca z nimi będzie wiązała się z barierami biurokratycznymi i rozproszoną decyzyjnością. Nie bez wpływu na zakres współpracy pozostaje również znikomy stopień znajomości rynku wśród kadry naukowej.

Należy jednak zauważyć, że istnienie wyżej wymienionych barier zostało przez ustawodawcę zauważone i podjęty został wysiłek legislacyjny zmierzający do ich neutralizacji. Zmiany polskiego systemu szkolnictwa wyższego zostały zapoczątkowane ustawą z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuk oraz o zmianie niektórych innych ustaw (DZ. U. Z 2011 R. NR 112, POZ. 654). Głównym celem dokonanej nowelizacji miało być zapewnienie polskim studentom wyższej jakości kształcenia, co w zamiarze ustawodawcy miało prowadzić do ich lepszego przygotowania do wciąż zmieniających się warunków gospodarczych (UZASADNIENIE RZĄDOWEGO PROJEKTU USTAWY O ZMIANIE USTAWY PRAWO O SZKOLNICTWIE WYŻSZYM, USTAWY O STOPNIACH NAUKOWYCH I TYTULE NAUKOWYM ORAZ O STOPNIACH I TYTULE W ZAKRESIE SZTUKI ORAZ O ZMIANIE NIEKTÓRYCH INNYCH USTAW, DRUK SEJMOWY NR 3391). Jednocześnie, ustawodawca zauważając potrzebę stworzenia polskiej kadry akademickiej odpowiednich warunków do nawiązywania dialogu naukowego na arenie międzynarodowej, wprowadził przedmiotową ustawę zmiany, których zadaniem miało być ułatwienie udziału polskich naukowców w międzynarodowych przedsięwzięciach badawczych i wzmocnienie potencjału badawczo-dydaktycznego polskich ośrodków akademickich.

Nowelizacja ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym wprowadziła z jednej strony uproszczenie ścieżki kariery naukowej, z drugiej zaś uzależniła rozwój tejże kariery od realnych osiągnięć i dorobku naukowego danego naukowca. Wprowadzony został obowiązek stosowania trybu konkursowego przy kwalifikacji kandydatów na studia doktoranckie, a warunkiem otwarcia przewodu doktorskiego jest co najmniej jedna publikacja w czasopiśmie naukowym o zasięgu krajowym lub w recenzowanym sprawozdaniu z międzynarodowej konferencji naukowej. Procedura konkursowa wyboru najlepszych kandydatów na studia doktoranckie została sprzężona z systemem zachęty finansowej dla najlepszych z nich poprzez wprowadzenie systemu dodatkowych stypendiów motywacyjnych.

Reforma systemu szkolnictwa wyższego objęła również pracowników naukowych zatrudnionych w ośrodkach naukowych. Uwzględniając dotychczasowe stosunki panujące na uczelniach wyższych, zmiany te należy ocenić ostrożnie jako rewolucyjne. Po pierwsze, wprowadzono procedury konkursowe na wszystkie stanowiska w uczelniach i większe otwarcie na naukowców z zagranicy. Wykładowcy akademicy mają być również obowiązkowo poddawani ocenie swojej działalności naukowej i dydaktycznej - dwukrotna negatywna ocena będzie podstawą dla rektora do rozwiązania stosunku pracy z ocenionym wykładowcą.

Niestety, w niektórych kwestiach zmiany nie poszły rewolucyjną drogą. Przykładowo, pozostawiono możliwość wyboru rektora w dotychczasowy sposób. Został wprowadzicie przewidziany tryb konkursowy, ale biorąc pod uwagę strukturę uczelni i panujące na nich stosunki, taki sposób wyboru rektora będzie raczej wyjątkiem niż regułą. Pozytywnie natomiast należy ocenić rozpoczęty wraz z wejściem w życie przedmiotowej ustawy proces decentralizacji uczelni wyższych, które uzyskały większą samodzielność przy tworzeniu regulaminów studiów i statutów. W zamyśle ustawodawcy, ma to ułatwić nawiązywanie współpracy nauki i gospodarki, poprzez dostosowywanie regulaminów studiów do indywidualnych potrzeb rynku pracy.

2.5. PROPOZYCJE ZMNIEJSZANIA BARIER

Doświadczenia krajów wysoko rozwiniętych w dziedzinie wspierania rozwoju współpracy nauki i gospodarki mogą ułatwić ograniczenie a nawet likwidację barier dla takiego rozwoju w Polsce. Zagraniczne doświadczenia, określane mianem „najlepszych praktyk” w zakresie współpracy środowiska nauki i biznesu, umożliwiają identyfikację następujących czynników sprzyjających umacnianiu kontaktów pomiędzy ośrodkami akademickimi a przedsiębiorcami (GABRYŚ: S. 41):

1. Otoczenie regulacyjne wspierające współpracę obydwu środowisk,
2. Precyzyjnie ujęta kwestia ochrony i zarządzania dobrami własności intelektualnej,
3. Stworzenie systemu zachęt dla pracowników naukowych prowadzących badania nad zagadnieniami, których rozwiązanie ma wymiar praktyczny,
4. Stworzenie jednostek organizacyjnych przy ośrodkach naukowych, które zajmowałyby się utrzymywaniem kontaktu z przedsiębiorcami, identyfikacją potrzeb przedsiębiorców, znajdowaniem rozwiązań poprzez komercjalizację wyników badań naukowych oraz zarządzaniem dobrami własności intelektualnej pracowników naukowych.

Odrębnej, głębszej analizy wymagają regulacje prawne odnoszące się do sfery gospodarczej. Propozycje zmian w tym zakresie wykraczają jednak poza skromne ramy niniejszego opracowania.

Otoczenie regulacyjne i system zachęt

Stworzenie odpowiedniego aktu prawnego regulującego podstawowe zasady współpracy nauki i biznesu oraz wyznaczającego jasne granice tej współpracy, byłoby najlepszym katalizatorem rozwoju kontaktów pomiędzy obydwooma środowiskami w Polsce. Akt taki powinien przede wszystkim na nowo zdefiniować podstawowe cele istnienia uczelni wyższych, skłaniając je do zwracania większej uwagi na komercjalizację wyników badań naukowych. Jednocześnie akt ten mógłby wprowadzić jasny system zachęt do podejmowania współpracy, czy to poprzez zwiększenie funduszy na wsparcie finansowe przeznaczane wyłącznie tym naukowcom i ich macierzystym uczelniom, którzy prowadzą badania mogące znaleźć konkretne zastosowanie praktyczne w biznesie, czy też poprzez wprowadzenie odpowiednich ulg podatkowych dla przedsiębiorców poszukujących kontaktów z ośrodkami naukowymi. Ostatecznie, nowa regulacja odnosiłaby się do zasady wynagradzania naukowców za skomercjalizowane wyniki ich badań, poprzez dalej idącą niż w przypadku prawa autorskiego i prawa własności przemysłowej regulację umowy licencyjnej dla celów współpracy. Należy również podkreślić, że w celu zmotywowania do prowadzenia badań mogących mieć zastosowanie w praktyce, głównym beneficjentem z tytułu opłat licencyjnych należałoby uczynić naukowca, a nie jego uczelnię.

Ochrona i zarządzania własnością intelektualną

Jeżeli głównym beneficjentem z tytułu opłat licencyjnych miałby być naukowiec, to jednak pełne prawa do wyników badań powinny pozostać przy ośrodkach naukowych. Tylko bowiem ośrodki naukowe są w stanie skutecznie chronić własność intelektualną swoich pracowników. Pozostawienie wyników badań przy ośrodkach naukowych i ich transfer do biznesu poprzez mechanizm umów licencyjnych ma także dodatkowe zalety. Pozwala bowiem zachować kontrolę nad prowadzonymi programami badawczymi w oparciu o przeprowadzone już badania, a także zachęca zdolnych naukowców do związania się z danym ośrodkiem badawczym na dłużej. Z kolei dla przedsiębiorców zainteresowanych uzyskaniem dostępu do wyników badań duże znaczenie mają niższe opłaty za korzystanie z tychże wyników w stosunku do konieczności ich zakupu w całości, a także pewność nabywania praw do nich od podmiotu gwarantującego posiadanie pełni praw autorskich czy przemysłowych.

Powołanie jednostek organizacyjnych przy uczelniach

Konsekwencją pozostawienia przy ośrodkach naukowych pełni praw własności intelektualnej w celu ułatwienia komercjalizacji wyników badań naukowych jest stworzenie wyodrębnionych w stosunku do uczelni jednostek organizacyjnych, których podstawowym zadaniem byłby transfer pracy naukowców do środowiska gospodarczego. Powołanie takiej wyodrębnionej jednostki uzasadnione byłoby z trzech powodów. Po pierwsze, bardziej przejrzysta niż w przypadku uczelni struktura organizacyjna ułatwiałaby poszukiwanie i nawiązywanie kontaktów z przedsiębiorcami. Po drugie, po nawiązaniu kontaktu z przedsiębiorcą i zdefiniowaniu jego potrzeb, jednostka taka mogłaby z dużo większą łatwością zebrać informacje o prowadzonych na uczelni badaniach, a następnie przygotować ofertę współpracy dla przedsiębiorcy. Po trzecie, jednostka taka pozwalałaby uniknąć konfliktu interesów pomiędzy naukowcami pracującymi na różnych wydziałach danej uczelni, poprzez odpowiednie zarządzanie własnością intelektualną uczelni i wyznaczanie kierunków prowadzonych badań naukowych.

Podsumowanie

Współpraca pomiędzy nauką a gospodarką w Polsce napotyka na wiele barier, spośród których tylko najważniejsze zostały ujęte w niniejszym opracowaniu. Doświadczenia krajów wysoko rozwiniętych w tej dziedzinie umożliwiają jednak skorzystanie z wypracowanych, uniwersalnych dobrych praktyk w kontaktach pomiędzy obydwooma

środowiskami. Ich wykorzystanie powinno jednak uwzględniać również czynnik kulturowy, pominięty w opracowaniu, który przez wielu badaczy wymieniany jest jako podstawa bariera w rozwoju współpracy nauki i biznesu (MACHNIK-SŁOMKA: S. 11). Zmiana tego czynnika wymaga jednak daleko idących zmian w mentalności naukowców pracujących na polskich uczelniach, jak również zmian w podejściu przedsiębiorców do prowadzonych działalności gospodarczych. Na szczęście, reforma uwarunkowań prawnych dla współpracy nauki i biznesu została już zapoczątkowana i należy oczekiwać, że przyczyni się ona również do zmiany panujących na polskich uczelniach wyższych stosunków, co z kolei udrożni kontakty świata akademickiego z przedsiębiorcami.

2.6. LITERATURA:

1. Barta J., Markiewicz R., Prawo własności intelektualnej w Światowej Organizacji Handlu, UNIVERSITAS, Kraków 1996.
2. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council Enhancing the patent system in Europe COM (2007) 165 final.
3. Correa C.M., Implementing the TRIPS Agreement in the Patents Field, "The Journal of World Intellectual Property", nr 1/1998.
4. Drexel J., What is Protected in a Computer Program?: Copyright Protection in the United States and Europe, IIC Studies, Monachium 1994.
5. du Vall M. [w:] Prawo własności przemysłowej, pod red. E. Nowińska, U. Promińska, M. du Vall, Warszawa 2005.
6. Duer-Wójcik M., NCN w systemie finansowania nauki, PAUza Akademicka nr 135/2001.
7. Gabryś A. (red.), Najlepsze praktyki w zakresie współpracy ośrodków naukowych i biznesu przy wykorzystaniu środków EU, s. 41, dostęp do wersji elektronicznej uzyskany w dniu 27 czerwca 2012 r.: http://www.ewaluacja.gov.pl/Wyniki/Documents/ig_024.pdf
8. Gabryś A., Najlepsze praktyki w zakresie współpracy ośrodków naukowych i biznesu przy wykorzystaniu środków EU, Wyd. Fundacja Aurea Mediocritas, Warszawa, 20.12.2008, s. 35, dostęp do wersji elektronicznej uzyskany w dniu 27 czerwca 2012 r.: http://www.ewaluacja.gov.pl/Wyniki/Documents/ig_024.pdf
9. Gliciniński L., Wykonywanie praw własności intelektualnej w prawie Wspólnoty Europejskiej, Warszawa 1997.
10. Gołat R., Dobra niematerialne. Kompedium prawne, Bydgoszcz-Warszawa 2005.
11. Gołat R., Prawo autorskie i prawa pokrewne, Warszawa 2008.
12. Grzybowski S., Podmioty i prawa podmiotowe [w:] Zagadnienia prawa wynalazczego, Grzybowski S., Kopff A., Szwejca J., Włodyka S., Warszawa 1972.
13. Katner W. J. [w:] System prawa prywatnego. Prawo cywilne-część ogólna, Safjan M., Warszawa 2007.
14. Katner W.J., Komentarz do art. 431, 44-554 [w:] Kodeks cywilny. Część ogólna. Komentarz, M. Pyziak-Szafnicka (red.), Wolters Kluwer Polska LEX, Warszawa 2009, s. 468
15. Komentarz do prawa wynalazczego, Sołtysiński S., Szajkowski A., Szymanka T. (red.), Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1990.
16. Kotarba W., Ochrona własności przemysłowej w gospodarce polskiej, Warszawa 2000.

17. Machnik-Słomka J., Uwarunkowania współpracy między nauką a gospodarką w procesie transferu technologii i komercjalizacji wiedzy [w:] Budowa współpracy nauki z biznesem w Województwie Lubelskim, s. 11, dostęp dn. 27.06.2012r.: http://www.iped.pl/pliki/newsy/20101209/20101209-Publikacja_PU_Lublin.pdf
18. Promińska U. (red.), Prawo własności przemysłowej, Warszawa 2005.
19. Rakoczy W., Patenty [w:] Własność intelektualna w Światowej Organizacji Handlu, Barta J., Markiewicz R., Kraków 1998.
20. Siewicz K., Prawna ochrona oprogramowania Open Source, dostęp dn. 27.06.2012r.: http://7thguard.net/files/Siewicz_PrawoOSS.pdf.
21. Skubisz R., Prawo własności przemysłowej, Państwo i Prawo, nr 3/2002.
22. Sołtysiński S., Charakter praw wynalazcy, Poznań 1967.
23. Sołtysiński S., Prawo wynalazcze [w:] System prawa własności intelektualnej. Tom III, Szwaja J., Szkowski A. (red.), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1990.
24. Szewc A., Kępiński M. [w:] Konwencja paryska o ochronie własności przemysłowej, Adamczak A., Szewc A. (red.), Wolters Kluwer Polska LEX, Warszawa 2008.
25. Szymanek T., Prawo własności przemysłowej, Warszawa 2008.
26. Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie niektórych innych ustaw (druk sejmowy nr 3391).